

**מסמך הכנה לדיון הקבוע ליום 19.6.24 בעניין הצעת חוק העונשין (תיקון – חזקת סוחר בכלי נשק),
התשפ"ג–2023 (פ-3311 ופ-3683 של חברי הכנסת כהן וסוכות)**

הצעת החוק שבנדון מבקשת לקבוע חזקה חדשה בדין הפלילי, **ולפיה מי שמחזיק בשני כלי נשק או יותר שלא על פי דין, יראו אותו כאילו הוא סוחר בנשק**, אלא אם הוכיח אחרת. משמעות הדבר היא כי העונש על החזקת שני כלי נשק שלא כדין יעלה משבע שנות מאסר ל-15 שנות מאסר, ובצדו עונש מינימום של רבע מהתקופה האמורה, אלא אם הנאשם הצליח להוכיח שהוא אינו סוחר נשק. עוד יחולו על אותו אדם המחזיק בשני כלי נשק הסדרים ייחודיים של חילוט, כולל חילוט חובה של רכוש ששימש, בין היתר, כאמצעי לביצוע העבירה, או שהושג כשכר העבירה. בנוסף, בית המשפט יהיה רשאי לקבוע כי הנאשם ניהל אורח חיים המבוסס על שימוש בתקבולי עבירה, וכתוצאה מכך יחולט לאוצר המדינה כל רכושו של הנאשם שהושג בעבירה.

עקרון יסוד בדין הפלילי הוא שנטל ההוכחה מוטל על התביעה. בהסדר המוצע יש משום היפוך הנטל, באופן שהחשוד הוא שנדרש להוכיח שפעל בנסיבות שאינן מקימות את העבירה החמורה. היפוך כאמור הוא נדיר בדין הפלילי, כיוון שהוא מנוגד לחזקת החפות. לכן, **בנסיבות העניין מוצע כי הוועדה תשקול האם אכן יש צורך בחזקה חריגה מסוג זה והאם ניתן לשקול חלופות להסדר המוצע.**

בהחלטת ועדת השרים שדנה בהצעה הוחלט כי המשך הליך החקיקה של ההצעה שבנדון יקודם בהסכמת משרד המשפטים והמשרד לביטחון לאומי.

רקע

עבירות הנשק הפכו למכת מדינה בשנים האחרונות. לאור זאת, רק לפני שנה, נקבע הסדר חדש במטרה להיאבק במספר הגדול של כלי הנשק הבלתי חוקיים המוחזקים במדינה, כאשר הכנסת חוקקה את חוק המאבק בכלי הנשק הבלתי חוקיים (תיקון חקיקה והוראת שעה), התשפ"ג–2023. במסגרת החקיקה, נקבעה בין היתר החמרה של הענישה על רכישת נשק בלתי חוקי לעשר שנות מאסר. זאת, בדומה לעבירה של נשיאה והובלה של נשק. עוד נערכה הבחנה בענישה בין חלקי נשק מהותיים לחלקי נשק שאינם מהותיים.

כיום, סעיף 144 לחוק העונשין, התשל"ז-1977, קובע שורה של עבירות הקשורות לנשק. הסעיף כולל היום שלושה סוגים של עבירות בנשק: עבירת החזקה של נשק, שהעונש בצידה 7 שנות מאסר (או חמש שנות מאסר ביחס לחלק מהותי בנשק ושלוש שנות מאסר ביחס לנשק שהוא חלק, אבזר או תחמושת שאינו מהותי) (סעיף קטן (א)); רכישה, נשיאה או הובלה של נשק, שהעונש בצידה 10 שנות מאסר (ופחות לעניין חלקי נשק) (סעיף קטן (ב)); ייצור, יבוא, יצוא או סחר בנשק, או עושה בו כל עסקה אחרת, שהעונש בצידה (אלא אם מדובר ברשלנות) הוא 15 שנות מאסר (סעיפים קטנים (ב) ו-(ב3)).

בתיקון לחוק משנת 2021, נקבעו עונשי מינימום לעבירות העיקריות בסעיף שעומדים על **רבע העונש המרב** שנקבע לאותה עבירה (סעיף קטן (ז)). נוסף כי קיימת גם חזקה בדין לפיה מקום שנמצא בו נשק, רואים את המחזיק במקום כמחזיק בנשק (סעיף קטן (ד)).

בנוסף, באותו התיקון משנה שעברה, התווסף לחוק הסדר חילוט חדש לעניין עבירות סחר בנשק. במסגרת זו נקבע הסדר חילוט חובה על רכוש ששימש או נועד לשמש כאמצעי לביצוע העבירה, או על רכוש שהושג כשכר העבירה; וכן נקבע הסדר מיוחד לגבי אדם שהורשע בעבירות סחר בנשק לא חוקי ובית המשפט קבע שהוא ניהל אורח חיים המבוסס על שימוש בתקבולי עבירה, על פי תנאים שנקבעו בסעיף. עוד נוספה, לעניין חילוט של סוחר נשק, הפניה להסדר חילוט אזרחי כפי שקיים גם בפקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש], התש"ג-1973.

וזו נוסח הסעיף:

עבירות בנשק

144. (א) המחזיק נשק בלא רשות על פי דין להחזקתו, דינו – מאסר שבע שנים, ואולם לעניין חלק מהותי בנשק – דינו מאסר חמש שנים, ולעניין חלק, אבזר או תחמושת כאמור בפסקאות (1) או (2) להגדרה "נשק", שאינם חלק מהותי בנשק (בסעיף זה – חלק לא מהותי בנשק), דינו – מאסר שלוש שנים.

(ב) הרוכש, נושא או מוביל נשק בלא רשות על פי דין לרכישתו, לנשיאתו או להובלתו, דינו – מאסר עשר שנים, ואולם לעניין חלק מהותי בנשק, דינו – מאסר חמש שנים, ולעניין חלק לא מהותי בנשק – מאסר שלוש שנים.

(1) סעיפים קטנים (א) ו-(ב) לא יחולו על מי שעבר את העבירות בשל כך בלבד שלא חידש את רישיונו או את תעודת הרשאתו, הכל בהתאם לחוק כלי היריה, תש"ט-1949, או התקנות על פיו.

(2) המייצר, מייבא או מייצא נשק או הסוחר בו או עושה בו כל עסקה אחרת שיש עמה מסירת החזקה בנשק לזולתו בין בתמורה ובין שלא בתמורה, בלא רשות על פי דין לעשות פעולה כאמור, דינו – מאסר חמש עשרה שנים.

(3) הרשאי על פי דין למכור או למסור נשק והוא מוכרו או מוסרו לאדם שאינו רשאי על פי דין להחזיק בו, דינו – מאסר חמש עשרה שנים; סבר המוכר או המוסר, כתוצאה מבדיקה רשלנית, שהוא מוכר או מוסר נשק למי שרשאי על פי דין להחזיק בו – דינו מאסר שלוש שנים.

(ג) בסעיף זה, "נשק" –

(1) כלי שסוגל לירות כדור, קלע, פגז, פצצה או כיוצא באלה, שבכוחם להמית אדם, וכולל חלק, אבזר ותחמושת של כלי כזה;

(2) כלי שסוגל לפלוט חומר הנועד להזיק לאדם, לרבות חלק, אבזר ותחמושת לכלי כאמור ולרבות מכל המכיל או שסוגל להכיל חומר כאמור ולמעט מכל גז מדמיע כהגדרתו בחוק כלי היריה, תש"ט-1949;

(3) תחמושת, פצצה, רימון או כל חפץ נפיץ אחר שבכוחם להמית אדם או להזיק לו, לרבות חלק של אחד מאלה.

"חלק מהותי בנשק" – חלק או אבזר כאמור בפסקאות (1) או (2) להגדרה "נשק" שהוא גוף, קנה, צינה, מכלול או סדן של כלי נשק.

(1) לענין סעיף זה –

(1) אחת היא אם בעת שנעברה העבירה היה הנשק תקין לשימוש או לא;

(2) הטוען לרשות על פי דין - עליו הראיה.

(ד) מקום שנמצא בו נשק, רואים את מחזיק המקום כמחזיק הנשק כל עוד לא הוכח היפוכו של

דבר.

(ה) תעודה החתומה בידי קצין משטרה בדרגת מפקח ומעלה והיא מאשרת שחפץ פלוני הוא נשק, תשמש ראיה לדבר, כל עוד לא הוכח היפוכו; אולם הנאשם זכאי להזמין את חותם התעודה לחקירה, ואם עשה כן, לא תשמש התעודה ראיה אלא אם חותם התעודה נענה להזמנה; בית המשפט חייב להודיע לנאשם על זכותו להזמין את חותם התעודה לחקירה.

(ו) סעיף זה אינו בא לגרוע מהוראת כל דין.

(ז) הורשע אדם בעבירה לפי סעיף קטן (א) רישה, (ב) רישה, (ב2) או (ב3) רישה, לא יפחת עונשו מרבע העונש המרבי שנקבע לאותה עבירה, אלא אם כן החליט בית המשפט, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להקל בעונשו; עונש מאסר לפי סעיף קטן זה לא יהיה, בהעדר טעמים מיוחדים, כולו על-תנאי.

(ח) הורשע אדם בעבירה לפי סעיף קטן (ב2), יצווה בית המשפט, זולת אם סבר שלא לעשות כן מנימוקים מיוחדים שיפרט, כי נוסף על כל עונש יחולט לאוצר המדינה כל רכוש שהוא אחד מאלה:

(1) רכוש ששימש או נועד לשמש אמצעי לביצוע העבירה או ששימש או נועד לשמש כדי לאפשר את ביצוע העבירה;

(2) רכוש שהושג, במישרין או בעקיפין, כשכר העבירה או כתוצאה מביצוע העבירה או שיועד לכך.

(ט) הורשע אדם בעבירה לפי סעיף קטן (ב2) והתקיים אחד מאלה, רשאי בית המשפט לקבוע, לבקשת תובע, כי הנידון ניהל אורח חיים המבוסס על שימוש בתקבולי עבירה:

(1) העבירה בוצעה לגבי יותר מנשק אחד;

(2) בשש השנים שקדמו להרשעה באותה עבירה, הורשע הנידון בעבירה נוספת לפי סעיף קטן (ב2);

(3) העבירה בוצעה בזיקה לארגון פשיעה כהגדרתו בחוק מאבק בארגוני פשיעה, התשס"ג-2003;

(4) שווי תקבולי העבירה הוא 50,000 שקלים חדשים או יותר.

(י) קבע בית המשפט כאמור בסעיף קטן (ט), יצווה בגזר הדין כי נוסף על כל עונש יחולט לאוצר המדינה כל רכוש של הנידון שהושג בעבירה לפי סעיף קטן (ב2), אלא אם כן סבר שלא לעשות כן מנימוקים מיוחדים שיפרט, ויחולו לעניין זה הוראות סעיף 31(6) לפקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש], התשל"ג-1973, בשינויים המחויבים.

(יא) על חילוט רכוש לפי סעיף זה יחולו הוראות לפי סעיפים 36א(ג) עד (ו), 36ב עד 36ו-1 לפקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש], התשל"ג-1973, בשינויים המחויבים ובשינויים אלו:

(1) בסעיף 36ב(א) –

(א) בפסקה (1), במקום "לפי סעיפים 6 או 13" יקראו "לפי סעיף 144(ב2) לחוק העונשין, התשל"ז-1977";

(ב) בפסקאות (2) ו-(3), בכל מקום, במקום "עבירה של עסקת סמים" יקראו "עבירה לפי סעיף 144(ב2) לחוק העונשין, התשל"ז-1977";

(2) בסעיף 26, במקום "כאמור בסעיפים 36א או 36ב" יקראו "כאמור בסעיף 144(ח2) לחוק העונשין, התשל"ז-1977".

התיקון המוצע

כאמור, מוצע לקבוע חזקה ולפיה מי שמחזיק שני כלי נשק או יותר בלא רשות – יראו אותו כאילו הוא סוחר בהם לעניין סעיף 144 לחוק העונשין, אלא אם הוכיח היפוכו של דבר. משמע, מי שהתביעה יכולה להוכיח לגביו את העובדה שהוא מחזיק בשני כלי נשק – ואין לתביעה ראיות שאותו אדם סחר או עשה עסקה אחרת באותם נשקים – יורשע בעבירה החמורה יותר של סחר בנשק, שלצדה נקבע עונש של 15 שנות מאסר, במקום בעבירה של החזקת נשק, שלצדה עונש של 7 שנות מאסר (בנוסף לעונש מינימום של רבע מהתקופה בהתאם). בנוסף, יחולו לגביו הסדרי החילוט המיוחדים החלים לגבי סוחר בנשק.

1. קביעת חזקה בדין פלילי

בחזקה המוצעת יש משום היפוך הנטל, באופן שבו החשוד הוא שנדרש להוכיח שפעל בניסיונות שאינם מקימות את העבירה החמורה של סחר בנשק. בהיפוך הנטל יש יסוד שמנוגד לחזקת החפות, ולכן חזקות הן נדירות בנוף הדין הפלילי.

מובן שמקרים של חזקות בדין הפלילי הם מצומצמים ביותר, והם עומדים בקריטריונים שיכולים להצדיק חזקה שבדין. מקרים טיפוסים לחקיקת חזקות בסעיפי עבירה יכולים להיות, למשל: א. כאשר קיימים קשיי הוכחה הנובעים מעובדות המצויות בידיעתו הבלעדית של הנאשם; ב. במצבים בהם יש קשר רציונאלי בין הנסיבה לבין החזקה, שהופכת את המסקנה בחזקה למובנת מאליה במבחן המציאות – במקרה שעל פי רוב אכן תתקיים המסקנה הנובעת מהעובדה המוכחת. בנוסף, ברי כי בקביעת חזקה, יש להבטיח שישנה לאדם אפשרות ריאלית לסתור את החזקה.

בחקיקה ניתן למצוא מספר מועט של חזקות שיש בהן היפוך נטלים, מתוך מאות עבירות בחוק העונשין. לדוגמה, מחזיק מקום שנמצא בו סם או נשק מוחזק כמי שהסם או הנשק שייכים לו אלא אם הראה אחרת; חזקת סרסרות למי שחי על רווחיה של קורבן זנות; בעבירה של החזקת סכין במקום ציבורי – חזקה שהוחזק שלא כדין אלא אם הוכיח המחזיק מטרה כשרה; בעבירה של מכירת משקה משכר לקטין – שהיא ככלל עבירת קנס, חזקה על ציבור מוכרי האלכוהול שבכוחם למנוע תופעה של שכרות קטינים, כי היו מודעים לקטינות הקונה אם לא דרשו תעודה מזהה; וכן בעבירה של צריכת מעשה זנות מקטין, ישנה חזקת מודעות לפיה הטוען שלא ידע שמדובר בקטין - עליו הראיה. בנוסף, לאחרונה נקבעה חזקת מודעות בעבירות "הפרוטקשן", המעבירה את נטל ההוכחה למי שגובה את דמי החסות, כך שחזקה כי הוא ידע שהתשלום נעשה עקב מצוקה, אלא אם כן יוכיח אחרת – אם הוא קיבל את דמי החסות באופן שיטתי או מתמשך, כאשר בסביבת המגורים או העסק של הקרבן נעברו לכאורה עבירות נגד הגוף או הרכוש שעלולות לגרום לאדם לחשוש.

לעניין החזקה המוצעת, קשה לראות איך המצב העובדתי מצדיק את השימוש בכלי הבעייתי של חזקה בדין הפלילי. כלל אין זה ברור כי קיים קשר רציונאלי בין הנסיבה לבין החזקה במובן זה שניתן להניח כי ברוב המקרים, מי שמחזיק שני כלי נשק הוא אכן סוחר – ולא מחזיק אותם לשימוש עצמי. על כן, החזקה המוצעת לוקה בכך שהיא עלולה לחול במצבים שבהם הנאשם אינו סוחר נשק כלל וכלל. בנוסף, קשה לדמיין איך הנאשם יכול לסתור את החזקה, ולהוכיח שהוא אינו סוחר נשק. כיצד יכול אדם להוכיח שהוא לא סוחר בנשק?

ללא הצדקה כאמור, החזקה המוצעת תוביל לכך שאדם יואשם בעבירה החמורה בהרבה מהעבירה שהוא ביצע. תוצאה כזו מביאה לענישה שאינה הולמת את חומרת העבירה, ואינה משקפת כראוי את הסכנה הנשקפת מהמעשה שלו.

לכן, נציע לוועדה לדון בצורך שעומד מאחורי החזקה המוצעת, כדי לנסות לתת מענה בדרכים אחרות לקשיים שהיוזמים מצביעים עליהם.

2. הצורך בתיקון נוסף בעבירת הסחר בנשק לאחר הרפורמה בתחום בשנת 2023 והתיקונים משנת 2021
כאמור, עוד בכנסת הזו, במרץ 2023, נחקק תיקון מקיף לסעיף 144 לחוק העונשין (לאחר דיונים בוועדה המשותפת לביטחון לאומי ולחוקה) במטרה לפעול לצמצום התופעה של כלי הנשק הבלתי חוקיים. נושא הסחר בנשק היה במוקד הדיון, ובמסגרת אותם דיונים, הגיעה הוועדה להסדרים שנראו לה נכונים כדי להתמודד עם התופעה החמורה והמסוכנת. עדיין מוקדם כדי לבחון את אפקטיביות ההסדרים החדשים שחוקקו. **לכן, מוצע לברר בדיון מדוע כבר עתה יש צורך בתיקון נוסף מעבר להסדר שחוקק לאחרונה.**

3. החמרת הענישה – הצורך בנתונים

תוצאת ההסדר המוצע היא שתחמר הענישה בצד העבירה של החזקת שני כלי נשק. ואולם, כבר כיום, קיימת ענישה חמורה יחסית בעבירת החזקת נשק – עונש מרבי של שבע שנות מאסר. ככלל, לא ברור כי החמרת הענישה מביאה להרתעה כאשר מדובר בעונשים שהם כבר חמורים. בהתאם לכך, **מוצע לברר אם אכן הענישה הקבועה לצד העבירה אינה מספקת – בפרט לאחר קביעת עונש מינימום בעבירות אלה – ואם ישנה הצדקה להחמרת הענישה.**

בין היתר, מוצע לבקש לקבל נתונים מהפרקליטות ומהמשטרה לעניין מספר כתבי האישום שהוגשו בעבירות של החזקת כלי נשק בכלל ובעבירות של החזקת שני כלי נשק או יותר, ונתונים לעניין העונשים שנגזרו באותם המקרים. בנוסף, מוצע לשמוע מהמשטרה ומהפרקליטות על התרשמותם לעניין המקרים שבהם הוגשו כתבי אישום על החזקת נשק, כאשר בפועל גורמי המקצוע היו משוכנעים כי מדובר בסוחר נשק.